

ƏSİR DÜŞƏRGƏSİ

300 erməninin mühasirəsində: bitməyən gecə, qaranlıq lağımnda itən düşmən

Qarabağ müharibəsinin dəhşətlərini şahidlər Vüsalə Məmmədovaya danışır.

*Yəqin ki, bu, bütün uşaqların arzusu-
sudur, - uşaqlıqda böyüməyi hər şeydən
çox istəyirdim. Ona görə yox ki, böyüyüb
xəyallarımın arxasınca gedə bilim...*

*Doğrusu, elə bir xüsusi istəyim-arzum
yox idi. Sadəcə böyümək, yaşadığım
yerdən, gündən qaçıb uzaqlaşmaq, qula-
ğımda indinin özündə belə əks-səda ve-
rən silah səslərini unutmaq istəyir-dim...*

*Yaxşı yadımdadır, "böyüyüb kim
olmaq istəyirsən" sualına belə cavabım
yox idi... Bəlkə elə ona görədir ki, bir
neçə dəfə ixtisas dəyişmişəm...*

*Mənə elə gəlirdi ki... yaşa dolub mən-
hus keçmişimdən qaça biləcəyəm...*

*Uşaqlıqda heç kim öz qocalığını tə-
səvvür etmir, hamı həmişə gənc və gözəl
qalacağı düşünür...*

*Mən isə ancaq yaşlılığın xiffətini çə-
kirdim... Çünki mənə yaşadığım izi-rab-
lardan yalnız bir-birini sürətlə əvəz edən
illər xilas edə bilirdi...*

*Bilmirdim ki, insan böyüdükcə tale-
yinə daha çox yaxınlaşır, sakitcə onun
ağuşuna qısıılır...*

*26 il öncə haqqında düşünməkdən
belə qorxduğum nə vardısı, zaman keç-
dikcə mənə rahat buraxmır...*

*"Əsir düşərgəsi" layihəsi də onun
kimi... Axı bu da bir taledir...*

*Lent.az-da "Əsir düşərgəsi" layihə-si-
nə 2014-cü ildə tərəddüdlə başlamışdıq...
Bütün saytların manşetini şou-biznes ul-
duzlarının bəzədiyi bir dövrdə iyirmi il-
dən çoxdur ki, kimsənin xatırlamadığı
insanları yada salmaq risk idi, oxunma-
yacaqdı!*

*Oxucusunu hamıdan yaxşı tanıyan
Qabil Abbasoğlunun bir kəlməsi ilə baş-
ladım bu layihəyə: "Oxunmasın, am-
ma biz yazaq! Nə zamansa mütləq oxu-
yacaqlar!"*

*Həqiqətən də oxucu Qabil müəllimi
yanıltmadı. Qısa zamanda digər saytlar
da "İP xofu" yaşamadan Qarabağdan
yazmağa başladılar...*

*Lent.az TEAS Press Nəşriyyat Evi ilə
birlikdə "Əsir düşərgəsi" layihəsini
kitaba çevirdi. Yaxın tarixin heç yerdə
yazılmayan səhifələrinin bir hissəsini iki
kitaba yerləşdirib, qürurla rəfə qoyduq.
Missiyamız bitdimi?*

*Qulağımdakı bomba səsləri susmadığı
kimi, bu qutsal missiya da bitmədi...*

*Layihəni anamın xahişi ilə dayan-
dırmışdım, səhhətimdən narahat idi,
"ağır yükün altına girmisən", deyirdi...
Elə onun xeyir-duası ilə də yenidən
başlayıram. O hesab edir ki, doğduğum
torpağın tarixini (insanı ilə birlikdə)
yazmaq mənim alın yazımdır.*

*Haqlıdır!
İki ildir ki, mənə müraciət edən
gırovlucq həyatı yaşamış insanlar,
telefonumda ard-arda yazılan nömrələr,
filmlərə mövzu ola biləcək hadisələr artıq
beynimdə öz-özünə hekayəyə çevrilir və
mənə dinclik vermir, hüzzurumu pozur...
Hüzzuru əldə etməyin yeganə yolu qalırdı
- onları yazıya köçürmək.*

*Çünki müharibə xatirələrini qorumaq
üçün kitabdan savayı heç bir sığınacaq
mövducd deyil... "Əsir düşərgəsi" mənim
və mənimlə eyni taleyi bölüşənlərin mü-
haribə xatirələrinə qucaq açan ən gü-
vənli sığınacağıdır...*

*Qısa, Lent.az oxucusuna güvənərək
çətin bir yola çıxırıq - iki ildən sonra
yenidən "Əsir düşərgəsi"nə başlayırıq...*

*Elə bu yerdə F-11 düyməsinə
klikləyin.*

*"Əsir düşərgəsi"nin budəfəki qəhrə-
manı 242 sayılı orta məktəbin rus dili
müəlliməsi Fazilə Hacıyevadır...*

I hissə

Gözdən-könüldən uzaq, xudmani bir kafedə görüşdük. Görünür, ixtisasca rejissor olmağımdan irəli gəlir ki, müsahibimi dinləməzdən öncə onun üz cizgilərini oxumağa çalışır, əyin-başını gözdən keçirirəm - hekayənin əsas hadisəsinə çevriləcək detalları axtarıram... O özü haqqında məlumat verir:

- 1989-cu ilin noyabrında Qərbi Azərbaycandan, Krasnoselski rayonunun Toxluca kəndindən gəldik... Anamgil bizdən əvvəl gəlmişdilər, biz - həyat yoldaşım və iki övladım onların evində məskunlaşdıq... 1991-ci ilin may ayının sonlarında eşitdik ki, Hadrutun əvvəllər ermənilər yaşayan kəndlərinə azərbaycanlı ailələrin köçürülməsinə başlanılıb...

- Bu o vaxt idi ki, Cəbrayıl könüllüləri və polisleri Hadrutun 12 kəndini düşməndən azad etmişdilər...
- Bəli, biz də könüllü olaraq Hadrutun Zamzur kəndinə köçdük...

Danışdıqca gözlərim çox səliqəli maniküründə ilişib qalıb... Qərībədir, əv-vəllər görüşdüyüm girovların heç birinin belə

manikürü olmayıb... Məni baxışlarımdan duyur: - Dırnaqlarımı bilirsiniz niyə belə saxlayıram? Onların acığına... Bu dırnaqlara görə başıma elə müsibətlər gətiriblər ki...

- Niyə...?
- Dırnaqlarım qısa olanda ətim ürpəşir. Bir iş görmək istəyəndə də dırnaqlarımı paltar sabununa çəkirdim, içi dolurdu, işimi görürdüm, sınırdı... Cibimdə də daima dırnaq boyası olurdu... Çəkirdim... Əsirlikdə dırnaqlarıma görə "axı bu dırnaqla orda neyləyəcəkdin ki? Ora kişilərə xidmət etmək üçün getmişəm" deyirdilər... Girovluqdan qayıdanda barmaqlarım nə kökdə idi... Sonradan birləşdi əllərim...

Susur... Mən də susuram. O məni baxışlarımdan duymuşdu. Müsahib məni baxışlarımdan anlayanda o qədər rahat oluram ki, onun istədiyi qədər, istədiyi mövzuda susa bilərəm... Və bu sükutu ömrümün sonuna qədər qoruya bilərəm...

- Siz Qarabağa köçəndə uşaqlar nə boyda idi?

- Mən 1954-cü ildənəm, həyat yoldaşım Babayev Akif Mobil oğlu - 1955-ci ildən... Cəmi bir yaş fərqi var idi... Qızım 1979, oğlum isə 1984-cü ildəndir... O vaxtı qızımın 12, oğlumun isə 6 yaşı var idi... Hələ məktəbə getmədi...

- Kənddə nə iş görürdünüz? Məktəb var idi?

- Biz ora gedəndə yay idi. Məktəbi qaydaya sahib, sentyabra qədər hazırlama-lyıdım...

- Kənddə adam çox idi?

- 60-70 ailə idik... Hamısı da Qərbi Azərbaycandan gəlmişdi...

- Necə münasibət qurdunuz?

- Çox yaxşı. Baxmayaraq ki, bir-birimizi elə orda tanıyırdıq, çox qısa zamanda isinişdik, doğmalaşdıq... Hər gecə səhəri qorxu içində gözləyirdik...

- İnsanları qorxu qədər heç nə birləşdirmir...

- Düzdür. Qərībə kənd idi, təpələrdən hiss edirdik ki, dağım içinə doğru lağım atılıb. Evlər barrikada şəklində tikilmişdi, hamısı da iki mərtəbəli. Birinci mərtəbələr isə yaşayış yeri deyildi...

- Bəs nə idi?

- Qərībə zirzəmilər idi...

- Qərībəliyi nədə idi?

- Bir dəfə birinə düşdüm ki, görüm burada nə var? İçəridə adam boyu hündürüyündə qarını açıb, keçdim...

Əlimdə də kibrit var idi, yandırdım, söndü... Boylananda gördüm ətrafda şamlar var. Birini yandıraraq baxdım ki, elektrik xətləri görünür. Toxunub yandırdım, lampa işıqlandı... Haradasa əlli metrə qədər irəlilədim... Yol dərinliyə uzanıb gedir, lampalar artırdı...

- Ermənilərin müharibədən çox-çox əvvəl xüsusi zirzəmilər hazırladıkları barədə məlumatlara çox yerdə rast gəlmişəm. Müsahiblərim arasında həmin fərqli zirzəmiləri görənələr, orada saxlanılanlar olub...

- Hə, bu təsadüf deyildi. Zirzəmilər mənə sırf lağımlara görə maraqlı idi. Öz yaşadığım evin zirzəmisini deyildi. İşıqları yandıra-yandıra əlli metrə qədər getdim və tək olduğum üçün qorxub, geri qayıtdım... Çıxdım. Ordakı polislərdən birinə dedim ki, mən xeyli getdim, o yol harasa aparır. Biriniz mənimlə gəlin, gedək, baxaq. Dedilər ki, sənə o yerlərə getməyi qadağan edirik... Bəlkə orda mina basdırıblar? Artıq hamımızın mina qorxusu var idi...

Kəndə qalxan yol dağ yolu idi, hər iki tərəf yüksəklik idi... Dağlıq, meşəlik... Bir dəfə kənd camaatı yük maşını ilə kolxozun arpa sahəsinə biçinə gedəndə kəndin girəcəyində minaya düşdü. İki gənc ailə başçısı həlak oldu... Təxminən bir ay sonra isə polis maşını minaya düşdü... Bu dəfə isə üç polis nəfəri dünyasını dəyişdi...

- Hüzzur qaçdı...

- Baxmayaraq ki, polislər bir neçə tərəfdə postlar qurub, yüksəkliyi qorumağa çalışırdılar, ailələr kəndi tərk etməyə başladı...

- Söhbət strateji əhəmiyyət kəsb edən Şayaq yüksəkliyindən gedir?

- Bəli. Ermənilər Şayaq yüksəkliyini ala bilsələr, Cəbrayıl rayonunu çox rahat işğal edə bilərdilər. Bu arada eşitdik ki, Cəbrayıl rayonunda özünümüdafiə dəstələri yaranır. Yaxın idik, aramız 12-14 kilometr olardı. Yoldaşım həmişə hərbçi olmaq istəmişdi, indi bu barədə eşidəndə Cəbrayıla gedib, batalyona yazıldı...

- Sizin buna münasibətiniz necə oldu? İki körpəniz var idi və ailələr kəndi tərk edirdi...

- Dəstəklədim, düz edirsən, dedim. Bilmirəm o sözü necə ifadə edim... Ya bizdə fanatizm güclü idi, Vətənə məhəbbət var idi, ya da çox qürurlu idik. Erməni kəndə girməsin deyirdik... Düşünürdük ki, biz kənddə qalsaq, erməni gəlməyəcək...

- Əslində torpaq tərk ediləndə itirilir...

- Doğrudur... Akif başladı Cəbrayıl polisleri ilə birlikdə postda dayanmağa... Sonra kəndə Xüsusi Təyinatlı Polis Dəstəsi - "OMON"-çular gətirildi...

- 1991-ci ildə "OMON"-çular ən qaynar nöqtələrə ezam olunurdular. Yeni yaranmışdılar və sayları çox az idi...

- Elə bizim kənddə də az gəlmişdilər. Hər kəndə iki-iki bölünürdülər. Onların arasında bizim bir qohum da var idi... Mənə dedi ki, uşaqları da götür, burdan get, yaxında güclü əməliyyat gözlənilir. Ermənilər bu kəndləri almaq üçün hərəkətə keçəcəklər. Həmin vaxt biz olan kəndlərə ərzaq daşıyan qardaşım da bizdə idi. Qohumumuz dedi ki, uşaqları da götür, qardaşınla get...

- Getmədiniz...

- Uşaqları qardaşımın yanına göndərdim, özüm çıxmadım.

- Uşaqlarla necə ayrıldınız?

- Qızım böyük idi, başa düşürdü, oğlum isə dedi məktəbə getmək istəmirəm, atamın yanında qalmaq istəyirəm. Atası da dedi ki, nənəngildən məktəbə getsən, gəlib sənə velosiped alacağam. Oğlum hələ ilk dəfə gedəcəkdə məktəbə. Beləcə, uşaqları göndərmiş, qaldıq ikimiz...

- Sizin qalmağınıza etiraz etmədi?

* * *

- Fazilə, sən də get!

- Onda sən də gəl, Akif...

- Sən istəyirsən mən qaçım?

- Axı niyə biz ayrı olmalıyıq? Mən səndən əksiyəm?

- Get ki, olanda da ikimizdən birimizə nəsə olsun... Uşaqlar var...

* * *

- Beləcə, iyul ayının axırlarında uşaqları Bakıya göndərdim. Avqustun axırlarında isə ermənilər kiçik dəstə ilə kəndə hücum etdilər. Bizim polis hücumun qarşısını aldı. Bir neçə erməni öldürüldü, bir neçəsi isə həmin lağımlarda gözdən itdilər...

(Davamı 14-cü səhifədə)

ƏSİR DÜŞƏRGƏSİ

**300 erməninin
mühasirəsində:
bitməyən gecə, qaranlıq
lağımnda itən düşmən**

(Əvvəli 12-ci səhifədə)

- Artıq lağım barədə sübhələriniz özünü doğruldurdu...

- Bəli. Onların kəndə hücumu da lağım oldu. Postda dayanmışıq, yolla gələni görürük, amma bir də xəbər tutduq ki, kəndin içindədirlər. Kəndin içinə çox rahat yolları var idi... Lağımmlarla gəlir, elə oradan da itirdilər...

- Siz də postda dayanırdınız?

- Kəndin müdafiəsində Cəbrayıl polisləri dayanırdı. Əhali tamamən köçüb getmişdi. Mülki şəxslərdən 9 nəfər idi. Onlardan ikisi də mənimlə başqa bir qadın. Qalanlar kişilər idi. Mən və o qadın döyüşlərin həyat yoldaşları idik... Təpənin üstündəki müxtəlif istiqamətlərə baxan iki evi post kimi seçmişdilər və biz də hamı ilə birlikdə köçüb o evlərdə yaşayırdıq.

- Postda həyat necə idi? Qadınların günü necə keçirdi?

- Səhərə qədər bizimkiləri güdürdüm ki, birdən yuxuya gedərlər... Neçə dəfə olub ki, gedib görmüşəm yuxulayıblar, silahlarını tərptəmişəm ki, oyansınlar. Kimsə xəstələndisə, yardım edirdim, yeməyi özüm üçün yox, hamı üçün bişirirdim...

Baxmayaraq ki, dil qabiliyyətim zəif deyil, ancaq o hissləri ifadə edə bilmirəm. Elə bil ki, gərginlikdən öz paltarın sənə iynə kimi batır. Yu-xulamaq istəyirsən, bacarmırsan... Səhər o başdan böcəklər günəşin doğmasına sevinib çıxırlar, bax, mən o böcəkləri müşahidə eləmişəm... Yat-mırdıq axı, divarın yanında, ağacın altında ayıq-sayıq dayanır, səhərin açılmasını gözləyirdik... Biz həmin vaxtı o günəşin doğmasına həşəratlar qədər sevinirdik ki, bir gecə də bitdi...

- O biri qadın kim idi?

- Döyüşçülərdən Yolçunun həyat yol-daşı Müşkünaz. Məndən iki yaş böyük idi. Onun da uşaqları Bakıda idi, qızı texni-kumda, oğlu isə məktəbdə oxuyur-du...

- Həmin günü necə xatırlayırsınız?

- Noyabrın 14-ü idi... Postdakıların heç birinin kefi yox idi... Yoldaşım bir nəfərlə Cəbrayıl çörək almağa düşmüşdü, qayıdanda çox dilxor idi...

- Akif, nə olub?

- Heç nə olmayıb. Amma çox pis olacaq...

- Hardan bilirsən?

- Ürəyim belə deyir...

Otaqdan çıxdım ki, polis Şükür əllərini göyə açıb deyir, ay allah, gələcəklərsə, bu gecə gəlsinlər...

İndi Azərbaycanın Milli Qəhrəmanı olan Kazım Məmmədovun – çox ciddi, ədəbli və namus çəkən oğlanı idi – rəngi sapsarı idi... Nə olub, pis yat-mısan, acsan, yoxsa ağrıyan yerin var, soruşdum... Dedi yox, vallah gələ-cəklər... Polislərdən Elçin musiqi din-ləyirdi, Kazım dedi söndür...

Gecə saat birə qalırdı... Hamı dilxor, kimsə danışmır... Yoldaşım dedi, onsuz da hamınız oturmusunuz, mən gedirəm bir az uzanam... Mən də qalxıb onunla bərabər getdim... Uzandıq... Hərəməz bir tərəfdə... Danışmırıq... Gözümüzə də yuxu getmir... Birdən “tak-tak” başladı...

- Gəldilər...

- Bəlkə bizimkilərdir, Akif...

- Yox... Güllələr işıq saçır, dəmir damlara dəyib, daha da işıqlanırlar... Kənd işığa qorq olub... Bizdə o silahlardan yoxdur...

Mən də qalxıb pəncərədən baxdım ki, ilahi, həqiqətən kəndin səması işıq içindədir. Dörd tərəfdən işıq yağır... Şanki yanan kibrit çöpləri ilə kəndi əhatəyə alıblar... Mühasirə-dəyik...

...Ratsiya ilə xəbər verdilər – “mühasirədəyik...!”

...Yuxarı postdan xəbər gəldi – “mühasirədəyik...!”

...Onlar üç yüzə yaxın adamla gəliblər...

...Biz bir postda 12-13 nəfərik... Bəs yuxarı post?

...Yuxarı postda iyirmi nəfər var...

...“OMON” dəstəsi qonşu kəndin müdafiəsindədir, maşınla gəlsələr bir saata çatacaqlar...

...Mühüm yüksəkliyi əlimizdə saxlamalıyıq...

07.05.2019

(Davamı var...)

Vüsalə M mm dova